

משה חיים פלח

בגדר דינא דקרקע עולם..... א
 בדברי הרמב"ן והריב"ש בדין קרקע עולם.... ב
 בשיטת הרמב"ם בדין אין אונס לערוה..... ד

בגדר דינא דקרקע עולם

עולם היתה, וטעמא משום דנערה המאורסה ילפינן התם מרולח ורולח גופיה קאמר התם דסברא הוא דמאי חזית דדמא דידך סומקא עפי כו' וזה לא שייך אלא במאנסין אותו להרוג צידים אבל אם רולח לזרקו על התינוק ויתמטך כזה אדרבה איכא למימר איפכא מאי חזית דדמא דחצריה סומקא עפי כו' כיון שאין הורג צידים ולא הוי אלא קרקע עולם בעלמא ואין מלווה להביל חצרו בגופו דאדרבה חייו קודמין והביקש דקרא בכורג צידים כתיב כי כאשר יקום איש על רעהו וגו'.

וביסוד הסברא דקרקע עולם לשיעת התוס' מלינו כמה דרכים, יש שביארו [יעוין בקובץ הערות (סי' מה)] דגילוי עריות ופיקוח נפש שקולין נינהו, ולהכי אמרינן כזה שז ואל תעשה עדיף, אולם הוא מחודש מסברא דמהיכ"ת לומר דשקולין נינהו, ויעוין בחידושי רבינו חיים הלוי (ה' יסודי התורה).

ויש המבארים משום דעצירה בקום ועשה חמירא עפי מעצירה בשז ואל תעשה,

הבא על יבמתו זין בשוגג זין צמזיד זין באונס זין ברלון אפי' הוא שוגג והיא מזידה הוא מזיד והיא שוגגת הוא אנוס והיא לא אנוסה היא אנוסה והוא לא אנוס אחד המערה ואחד הגומר קנה ולא חילק זין ביאה לביאה כו' אנוס דמתניתין היכי דמי אילימא כשאנסוהו עוזדי כוכבים וצא עליה והאמר רבא אין אונס לערוה לפי שאין קישוי אלא לדעת אלא זישן כו' וצתוס' (ד"ה אין אונס) אין לפרש צמאיימין עליו להורגו אם לא יצא בעלמו על הערוה דאם כן אפילו יש קישוי שלא לדעת תיפוק ליה דאגילוי עריות יברג ואל יעבור כדאמר צפרק צן סורר (סנהדרין עד א) אלא איירי כשעוזדי כוכבים מדזיקים אותו על הערוה וא"א לו להשמע אם לא ע"י שיברג וקאמר רבא דיש לו למסור עלמו ליברג אם יודע שאי אפשר לו אם לא יתקשה דאין קישוי אלא לדעת וחשיב כעושה מעשה, אבל אם יש קישוי שלא לדעת או שהיה כבר מקושה או שידע שלא יתקשה אין חייב למסור עלמו כיון שהוא אינו עושה שום מעשה והוי כקרקע עולם כדאמר צצן סורר גבי אסתה דקרקע

המעשה אליו, דכיון דאיכו לא קעציד מידי, ואף לא נעשה הדבר מדעתו, אין הדבר מתייחס אליו כלל וואף דעלם המעשה מז"ע הוי מעשה דאיסורא, אך אין המעשה משתייך לאדם כללן ואין הגזרה מוזכר כלל בזה וי"ל דדמי לקטן, דאף דעלם המעשה צפשוטו הוי מעשה דאיסורא ולהכי איכא מ"ד לקמן צפרק חרש (קיד ה) דקטן האוכל נבילות צ"ד מזווין להפרישו, מ"מ אין הקטן עלמו מוזכר כלל, וכדמוכח צפשוטו לעיל צפרק ארצעה אחין (נד ה) דקטן שהגדיל חיילי עליה כל האיסורין צצת אחת ואכמ"ל, וה"נ כל היכא דנעשה המעשה בגופו באונס, אינו כלל בצלל אזהרת הגזרה ואינו נתצב כלל למנוע הכ מעשה ולא צעינן בזה לפטורא דאונס, ואף דעלם המעשה הוי מעשה דאיסורא] ולהכי ליכא בזה דינא דיהרג ואל יעבור, כיון דצאמת ליכא לגזרה עלמו עצירה כלל.

ולא מזינו דהחמירה תורה אלא צעצירה דקום ועשה, אולם גם זה מחודש לחלק בזה מסצרה לענין דין פיקו"נ [וצבוקי"ע שם הקשה עוד דהא כתיב הנפשות העושות ורחמנא אחשבה להנחת האשה מעשה (ע' צ"ק לז א וצחוס' שס)].

ונראה לדון לצאר צאופן אחר, דכל היכא דעציד את המעשה צידים, הרי המעשה מתייחס אליו מחמת עלם עשייתו, ובזה אף היכא דהוא אנוס י"ל דאכתי מתייחס המעשה אליו, דהרי מכל מקום עשאו, אולם בגוונא דהוי קרקע עולם, הרי צאמת איכו לא קעציד מידי, ויש לומר דבזה כל מה דמתייחס המעשה אליו הוא ע"י עלם הדבר דנעשה המעשה מדעתו, אך כל היכא דנעשה הדבר לאונסו, לא צעינן כלל דדין האונס יפקיע את התייחסות המעשה אליו, אלא צכה"ג חסרה עיקר סיבת התייחסות

בדברי הרמב"ן והריב"ש בדין קרקע עולם

עריית משום דאתקש לרולת, אלא התם אנוס הוי לגמרי שא"א לה להנלל מן העברה צשום ענין דקרקע עולם היא, וכל אונס שהוא כיוולא צו שא"א לאדם לקיים המצוה צשום פנים מחמת אותה אונס ואפילו אם ירצה למסור עלמו למיתה חנו למדין משם שהוא פטור, לא צמי שיכול לקיים המצוה ועובר עליה מחמת פחד מיתה שיגיע לו ממנה עכ"ל.

והדברים לריכיס ציאור עובא, דאי מיירי בגוונא שאף אם ימסור עלמו למיתה יעצורוכו באונס, מאי אשמועינן קרא

בגדר דינא דקרקע עולם יעוין צרמצ"ן צמלחמות (פ"צ דפסחים ו א מדפ"ה"ר) וז"ל לא אמר אצוי קרקע עולם היא אלא צשאחד אנס אותה לצעלה שמאחר שיכולין לצעול אותה צעל כרחה אם נאמר שתהרג מה הנאה יש לך עכ"ל, ויעוין צר"ן וצנמוק"י (סנהדרין עד צ) וצריעצ"א (כתובות ג צ).

וד"ל הריצ"ש (סי' שפז) הענין צנערה המאורסה אינו כן, אדרבה אם היה צידה להנלל מן העברה צשתמסור עלמה למיתה תהרג ואל תעבור, ומתם ילפינן לגלוי

לפיכך קורין אותו אלישע צעל כנפים, ויעוין ברמז"ן (שס) שכתב וז"ל ואי קשיא אלישע שהיה גוף נקי למה נעמן מראשו והא צשעת שמד אפי' אערקתא דמסאנא יהרג ואל יעבור, הני מילי לעבור על מצות לא תעשה אבל אם גזרו לצטל מצות עשה ודאי תצטל ואל יהרג דשצ ואל תעשה שאני, ועוד שהן יכולין לצטל על כרחו שיניחוהו צבית האסורין וממילא תצטל כו' עכ"ל ויעוין עוד צש"ר שס.

והנה התם הרי לצסוף נעמן איכו צידים, וחזינן דמ"מ כיון דיכולים לצטלו צעל כרחו, מותר איכו לצטל צידים וזמ"מ מיקרי שצ ואל תעשה כיון דליכא איסור צעלם הסרתן אלא צמה דאינן עליון.

אולם יעוין צמלחמות (פסחים שס) דכתב וז"ל אבל משכחת לה שתהרג כשהעלה לצב עינא דאמרינן תמות ואל תצטל לו והוא הדין למאי דקי"ל כרצא דאמר הנאת עלמן שאני שכשם שאם העלה לצב עינא ימות אף כשהעלה לצב עינא תמות ואל תצטל ומשכחת לה נמי כגון שנתקשה לאשתו ואמרו לאותה ערוה הנכרים שתדציקו לעלמה ואם לא תרלה לעשות כן שיהרגו אותה דצכל כי הני גוני לאו קרקע עולם היא ולא להנאת עלמו של אונם עכ"ל, והנה צבך גוונא דנתקשה לאשתו ואמרו לה שתדציקו לעלמה לכאף יכולים לאונסם צעל כרחם דידיקום זה צזה, ומשמע דאעפ"כ כיון דעוברת צמעשה אסור וזמדצרי הרמז"ן צשצת נמי ליכא הכרח דשרי לעבור צידים היכא דיכולים לאונסו ואכמ"ל.

ויעוין צריצ"ש שס דמצואר דהך פטור היינו לענין לכתחילה, ולא מיירי לענין פטור מעונש].

ונראה לדון צביאור הדצרים, דמיירי צגוונא דאם תמסור עלמה להריגה ולא תעשה העצירה צידים יאנסוה ויהרגוה, אך אם תתלה לעצירה לא יהרגוה, וצכה"ג עלם העצירה אמנם תעשה צכל גווני, אלא דאם תמסור עלמה למיתה, לא תעשה היא מעשה כלל, אלא יעשו צה מעשה העצירה צאונם גמור, אך אם תתלה תעשה היא את העצירה צידים וולכאף נראה דמיירי אף צגוונא דאונסין אותה להציא הערוה עליה, כל היכא דיכולים לאונסה לזה צעל כרחא וצכהאי גוונא עלם המעשה נעשה מדעת ורלון ושלא צאונם, אלא דנעשה מחמת פחד מיתה דהאנס.

והיה מקום לדון, דאף דעלם העצירה תהא נעשית צכל גווני, מ"מ אסור לה לעשות המעשה צידים, ומוצב שתהרג כדי שתעשה העצירה צאונם ולא צרלון, ולזה אשמעינן דצכהאי גוונא כיון דעלם העצירה תהא נעשית עכ"פ, מה הנאה יש לך אם תהרג.

ובפרק כירה (שבת מט א) פעם אחת גזרה מלכות רומי הרשעה גזירה על ישראל שכל המניח תפילין ינקרו את מוחו והיה אלישע מניחם ויואל לשוק ראהו קסדור אחד רץ מפניו ורץ אחריו וכיון שהגיע אללו נעמן מראשו ואחזן צידו אמר לו מה זה צידך אמר לו כנפי יונה פשע את ידו ונמלאו כנפי יונה

בשיטת הרמב"ם בדין אין אונס לערוה

צידים ואין להשיב על דבר זה כלל עכ"ל יעו"ש, ול"כ דעת הרמב"ם והכך ראשונים.

ויחכן לדון צביאור הדברים, דהנה כתב הרמב"ם (פ"כ מסנהדרין ה"ג) כל מי שעשה דבר שחייבין עליו מיתת בית דין צאונס אין בית דין ממיתין אותו ואף על פי שהיה מלווה שיהרג ואל יעצור אף על פי שחלל את השם והוא חנוס אינו נהרג שנאמר ולנערה לא תעשה דבר זו אזהרה לבית דין שלא יענשו את החנוס עכ"ל, וכ"כ הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (פ"ה ה"ד) חולם לענין מתרפאין כתב הרמב"ם (הל' יסודי התורה שם ה"ו) וז"ל כענין שאמרו צאונסין כך אמרו בחלאים, כיצד מי שחלה ונטה למות ואמרו הרופאים שרפואתו צדצר פלוני מאיסורין שצתורה עושין, ומתרפאין בכל איסורין שצתורה במקום סכנה חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכת דמים שאפילו במקום סכנה אין מתרפאין בהן, ואם עבר ונתרפא עונשין אותו בית דין עונש הראוי לו עכ"ל, ומצואר בפשוטו דמתרפאין חלוק מדין אונס, ובזה אם עבר נענש.

ובגדר החילוק בין אונס לבין מתרפאין מלינו כמה דרכים, יש שביארו דצמתרפאין חשיב רלון, דהרי רלונן צעיקר המעשה כדי להתרפאות, משא"כ צאנסין דאם יתצטל המעשה תצטעל הסכנה, וצכה"ג לא חשיב רלון כלל.

אמר רצח אין אונס לערוה לפי שאין קישוי אלא לדעת, וז"ל הרמב"ם (פ"כ מסנהדרין ה"ג) איש שאנסוהו עד שצח על הערוה חייב מיתת בית דין שאין קישוי אלא לדעת, אצל האשה הנצטלת צאונס אפילו אמרה אחר שנאנסה הניחו לו הרי היא פעורה מפני שילרה נתגבר עליה עכ"ל, וכ"כ הרמב"ם (פ"א מאיסורי ביאה ה"ט) וז"ל אנוס פעור מכלום מן המלקות ומן הקרבן ואין לריך לומר מן המיתה שנאמר ולנערה לא תעשה דבר, צד"א צשאנסם הנצטעל, אצל הצועל אין לו אונס שאין קישוי אלא לדעת, ואשה שתחלת ביאתה צאונס וסופה צרלון פעורה מכלום שמשכתחיל לצעול צאונס אין צידה שלא תרלה שילר האדם וצצעו כופה אותה לרלות עכ"ל, ויעוין צמגיד משנה שם שכתב וז"ל יש מפרשים שאם אמרו לו גויס לצח על הערוה ואם לאו שיהרגו אותו וצח עליה מומת על ידה לפי שאין קישוי אלא לדעת וזה דעת רבינו עכ"ל, ויעוין עוד צרמב"ן צסוגין, חולם כצר תמה צזה רבינו יונה (סנהדרין עד צ) וז"ל ודברים אלו אינן נראין צעיני האחרונים, כדי אמרינן התם דאין אונס צעריות כגון שתקפויכו לצח על אשת חצירו וכדציקו צה ואין שם פחד מיתה, צצכה"ג ודאי לאו אונס הוא, שלא היה לו להתקשות, אצל ודאי אם אמר לו גוי לצח על אשת חצירו ואם לא יעשה כן יהרגנו, צכה"ג ודאי יש לו אונס כמו שאם אמר לו גוי עצוד ע"ז מעלמך צלי שיתקפנו

כגון זכופף קומתו לע"ז דצפשוטו ל"ח השתחואה (ויעוין זתום' צסגוין וזר"ש פ"ק דכתובות) מ"מ עכ"פ יכול לאונסו לעלם הפעולה] אף היכא דמלווה ואונסו ע"י פחד מיתה מתייחס המעשה למלווה, אך לענין קישוי, כיון דאין קישוי אלא לדעת, ואם לא יתקשה מדעתו אין ציד האנס לאונסו צעל כרחו כלל, צזה ל"ש כלל לייחס הכ מעשה למלווה, ואף היכא דעושה כן מחמת ליווי ואונסו, חשיב עשייה דידיה וליכא צזה פטור אונס.

אולם צעיקר דצרי הרמז"ס יעוין צאחרו' דלידדו לפרש עוד צאופן אחר, דמיירי כגון שדצקוהו צערוה והוא צלא קישוי ונתקשה מדעת, וכצד לידד כן רצינו יונה שס צסו"ד צכוונת הרמז"ס.

ונראה דכן משמע מדצרי הרמז"ס, דכרי ז"ל הרמז"ס שם איש שאנסוהו עד שצא על הערוה חייב מיתה צית דין שאין קישוי אלא לדעת, אצל האשה הנצעלת צאונס אפילו אמרה אחר שאנסה הניחו לו כרי היא פטורה מפני שילרה נתגבר עליה עכ"ל, והנה גצי אשה טעם הפטור משום דילרה אונסה [ומקור דצרי הרמז"ס מדצרי הגמ' צכתובות (נא צ) אלא דתס מיירי לענין דאינה נאסרת לצעלה] ומשמע דדומיא דכרי אמרינן צאיש דאינו כן אלא אין קישוי אלא לדעת, והיינו צגוונא דלא אנסוהו על עלם הקישוי, אלא דס"ד דכל דמדציקים אותו יצרו אונסו להתקשות, וצזה אשמעינן דאין קישוי אלא לדעת ולא חשיב צזה אונס.

אך יש שציארו עיקר החילוק, דצאנסין עושה על דעת אחרים, וכיון דלא מלי לעצור על דצריהם אלא אם יהרגוהו, חשיב אונס, משא"כ צמתרפאין דעושה הדצר על דעת עלמו.

ונראה להוסיף צזה, דהנה יש לדון לשמאי הצקן דסצד (קידושין מג א) דיש שליה לדצד עצירה, האם חייב אף המשלת, ויעוין צרש"י (שס צצג) דמשמע לכאורה דאי יש שליה לדצד עצירה כרי המשלה חייב והשלוח פטור [ויל"ד ואכמ"ל] ויעו"ש צתום' רי"ד, ולכאוי חזינן דצד מחודש דכל דעשה המעשה צשליחות האחר ועל דעת האחר, מהני לגרע צהתייחסות המעשה לשליה [וא"מ די"ל דיסוד הדין דהמשלה נתצע על המעשה עפי וסגי צזה להפקיע את חיובא דהשלית] וכצד עמדו צזה, ולכאורה יש לצאר עד"ז גדר הדין צאנסין, דכיון דאחר אונסו ועושה מחמתו, מהני לייחס המעשה לאנס ומגרע מעלם התייחסות המעשה לעושה עלמו, ואף דצשליחות צעלמא דעציד מדעתיה קי"ל דאשד"ע, אך הכא דאנסו צאונס מיתה מהני עפי לייחס המעשה למשלה ולהפקיע התייחסות לשליה [וע" צ"מ (י צ)].

ומצתה יתכן לדון צציאור דינא דאין אונס לערוה "לפי שאין קישוי אלא לדעת", דכרי מילתא דמתייחס המעשה למשלה ומפקיע את התייחסות לשליה, לא שייך אלא צמעשה שאפשר לאונסו צידים לעשותו צעל כרחו, דצזה כיון דמלי לאונסו ממש צעל כרחו [שיאחז ידו וכו' ואף אי צכה"ג לא יחשב איבו עושה כלל, ואף אם יחסר עלם שם המעשה